

treat military offenders with PTSD and TBI. *Military Law Review*, 208.

6. Kennedy, C. H. (2020). *Military Stress Reactions: Rethinking Trauma and PTSD*. Springer.

7. Niebergall-Lackner, H. (2016). *Status and Treatment of Deserters in International Armed Conflicts*. Springer.

Шмаленя Євген,
студент 4-го курсу
ОС «Бакалавр»
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна, доцент
кафедри теорії та історії права
та держави Навчально-
наукового інституту права
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка, кандидат
юридичних наук, доцент

ВПЛИВ БОЙОВОГО ДОСВІДУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ

У сучасних умовах особливо актуальним постає питання соціальної та психологічної адаптації ветеранів війни, що пов'язано з триваючими воєнними подіями в Україні, які розпочалися ще з 2014 року та загострилися з лютого 2022 році. Значна кількість військовослужбовців отримує бойовий досвід, який може суттєво впливати на психологічний стан та поведінку військового. Після завершення війни; важливим завданням держави та суспільства стане забезпечення ефективної реабілітації та соціальної адаптації ветеранів.

Основними законами, які регулюють ці питання, є Конституція України, зокрема стаття 3 “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю” [1], та безпосередньо закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”. Основними завданнями цього Закону є захист ветеранів війни шляхом: створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття; організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів; виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни; надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я [2].

Сучасні військові конфлікти суттєво впливають на психологічний стан людини, її нервову систему, на цінності та певні поведінкові моделі. В умовах війни, особа певним чином стикається з різними екстремними обставинами, які можуть кардинально змінювати її світогляд, моральні орієнтири та способи реагування на певні життєві ситуації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження впливу бойового досвіду на формування особистості злочинця та можливі криміногенні наслідки такого впливу на особу.

У кримінології особистість злочинця розглядається як сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, які формуються під впливом соціального середовища та індивідуального досвіду особи. Будь-який злочин є результатом взаємодії особистості та зовнішнього середовища. Злочинці, які розглядають свою поведінку як реакцію на зовнішній вплив, займають оборонну позицію, що подає злочин як діяння необхідне та неминуче, як стратегію захисту своїх прав та законних інтересів, або навіть виживання [5, с. 895]. Саме тому участь у бойових діях може виступати одним з багатьох чинників, що впливають на формування або трансформацію криміногенної поведінки особи.

Бойовий досвід передбачає перебування людини в умовах постійної небезпеки для свого життя, фізичного та психоемоційного виснаження, втрати побратимів, необхідності швидкого прийняття

рішень, від яких залежить життя інших людей. Тривалий вплив таких факторів призводить до формування бойового стресу, який може викликати суттєві зміни у когнітивних процесах, емоційній регуляції та поведінці військовослужбовців. Наслідки бойового стресу можуть впливати на ефективність виконання бойових завдань, рівень прийняття рішень у критичних умовах, здатність до командної взаємодії та загальну боєздатність військових підрозділів. [6, с. 126].

При опитуванні чоловіків-ветеранів бойових дій у В'єтнамі приблизно 41% з них зауважили, що вони вбили ворожого бійця, а 18% цих ветеранів описали, що інколи чи часто потрапляли в ситуації, коли вони вбивали ворожого комбатанта; 13% повідомили, що вони брали участь у ситуації, коли жінка, дитина чи літня людина були поранені або вбиті; і 7% повідомили, що вони особисто відповідальні за смерть в'єтнамського цивільного. Повторний аналіз даних NVVRS виявив, що 16 % ветеранів бойових дій у В'єтнамі повідомили про участь у звірствах, а 35% повідомили, що були свідками звірств [7, с. 161],[9].

Окрім того, у довгостроковій перспективі бойовий стрес значно підвищує ризик розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожних розладів та інших психоемоційних порушень, які суттєво ускладнюють процес реінтеграції військових у мирне життя. [6, с. 126].

Такі психологічні зміни можуть впливати на поведінку особи, та певним чином підвищуючи ризик конфліктних ситуацій, агресивних дій або інших форм девіантної поведінки у ветеранів. Крім того, у науковій літературі досліджуються поняття так званої “моральної травми”, що виникає внаслідок участі людини у подіях, які суперечать її моральним переконанням, або неможливості запобігти жорстоким діям щодо інших осіб.

Синдром моральної травми (moral injury) був введений для характеристики комплексу почуттів сорому та провини, які переживають деякі ветерани війни після вчинення певних дій (наприклад, вбивства) або через бездіяльність (наприклад, нездатність запобігти звірствам та проявам жорстокості). Дослідники висловили припущення, що синдром моральної травми включає симптоми посттравматичного стресового розладу, такі як нав'язливі спогади, емоційне заціпеніння та уникнення, а також

супутні прояви, такі, як самотравмування, деморалізація та самоушкодження, що негативно впливає на психоемоційний стан військовослужбовців [7, с. 160],[8].

Умови війни також можуть змінювати сприйняття допустимості насильства. Людина, яка тривалий час перебувала в ситуації збройного протистояння, змушена застосовувати силу для захисту життя та виконання бойових завдань. Внаслідок цього може відбуватися певна десенсибілізація до насильства, тобто зниження емоційної реакції на агресивні дії, що інколи ускладнює адаптацію до мирного середовища.

Водночас необхідно зазначити, що бойовий досвід сам по собі не формує злочинну поведінку. Більшість військовослужбовців після завершення служби успішно повертаються до цивільного життя та не вчиняють протиправних дій. Формування особистості злочинця є результатом поєднання багатьох факторів: соціальних умов, рівня освіти, впливу соціального оточення, життєвих обставин та індивідуальних психологічних особливостей людини [4].

Серед криміногенних ризиків, пов'язаних із бойовим досвідом, також виділяють поширення незаконного обігу нелегальної вогнепальної зброї. Наявність зброї значно підвищує здатність особи реалізувати насильницький намір та може виступати додатковим фактором криміналізації поведінки. Також необхідно враховувати отримання особами, мобілізованими до Збройних Сил України, інших збройних формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, навичок і умінь володіння зброєю, у тому числі сучасною, управління безпілотними літальними апаратами тощо.

Статистика свідчить, що в умовах агресії рф криміногенна ситуація в Україні до цього часу є доволі складною. Так, за даними Офісу Генерального прокурора, у 2022 році у державі було обліковано 362 636 кримінальних правопорушень, у 2025 році – вже 608 101. При цьому суттєвою проблемою залишаються злочини проти життя здоров'я, значна кількість яких вчиняється з використанням вогнепальної зброї. Таких у 2022 році було зареєстровано 7003 (у 2025 році – 11 262), з них умисних вбивств – 247 (187), умисних тяжких тілесних ушкоджень – 18 (16), розбоїв – 32 (14) [3].

З огляду на зазначене важливим напрямом державної політики має стати саме розробка ефективних програм психологічної підтримки та соціальної реабілітації для військовослужбовців. Раннє виявлення бойового стресу, психологічна допомога, соціальна адаптація та професійна реінтеграція ветеранів можуть значною мірою зменшити ризики виникнення девіантної поведінки та криміногенних проявів у військових.

Отже, бойовий досвід є соціально-психологічним явищем, яке може впливати на формування особистості людини. Та за певних умов цей досвід може сприяти виникненню агресивних або девіантних форм поведінки, однак сам по собі не визначає злочинну поведінку. Вирішальну роль відіграє саме сукупність соціальних, психологічних та індивідуальних факторів, що формують особистість людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 р. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
4. Войцеховський Б.О. Чинники формування агресивного мотиву кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023 // Серія ПРАВА. Випуск 79: частина 2 ст. 155-160
5. Тимошенко В.І. Вплив зовнішніх факторів на особистість злочинця. //Електронне наукове видання «аналітично-порівняльне правознавство //2025 рік, Випуск № 02 ст.895-900
6. Тимченко К.В., Ступницька О.Г. Вплив бойового стресу на психоемоційний стан військовослужбовців. Габірус // Соціальна психологія. Юридична психологія // 2025 Випуск 72 ст. 125-129

7. Філоненко В.М. Бойовий вплив як чинник скоєння злочинів військовослужбовцями // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія // 2024 Том 35 (74) №6 ст. 159-167

8. Litz, B. T., Stein, N., Delaney, E., Lebowitz, L., Nash, W. P., Silva, C., & Maguen, S. Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy. *Clinical Psychology Review*, 29, 2009. 695–706. DOI: 10.1016/j.cpr

9. Currier, J. M., Holland, J. M., Jones, H. W., & Sheu, S. Involvement in abusive violence among Vietnam veterans: Direct and indirect associations with substance use problems and suicidality. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 2014. 6, 73–82. DOI: 10.1037/a0032973